

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
Національний університет
«Острозька академія»
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра релігієзнавства

СЕРГІЙ ШАПРАВСЬКИЙ

СИМВОЛІКА ХРИСТИЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Навчальний посібник

Острог – 2012

УДК 246.6
ББК 86. 37я73
Ш 23

Шаправський С. Символіка християнської культури:
Навчальний посібник / С. Шаправський. – Острог: Видавництво
Національного університету «Острозька академія», 2012. – 128 с.

Рецензенти:

С.І. Жилюк, доктор історичних наук, професор, завідувачий
кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька
академія»

Б.І. Яськів, кандидат історичних наук, доцент кафедри
філософії Національного університету водного господарства та
природокористування м.Рівне

Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Національного університету «Острозька академія» (протокол
№ 2 від 19 листопада 2012 р.)

Пропонований посібник розкриває основні категорійні
поняття пов'язані з дослідженням символіки християнської культури.
Здійснено спробу встановити основне смислове наповнення символів
та визначити їх значення у розвитку та становленні світової культури.
Крім того, розглядається символ як знак з безкінечним смислом,
укорінений у безмежному полі культури; подвійний вимір символу як
образу у функції знаку та знаку у функції образу; подана характеристика
символіки різних історичних етапів розвитку людства.

Для викладачів, студентів вищих навчальних закладів та усіх,
хто цікавиться історією та традиціями християнської культури.

ISBN 978-966-2254-49-5

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2012
© С.Шаправський, 2012

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ СИМВОЛІКИ	7
Питання для самоконтролю.....	12
Питання для індивідуальної роботи студентів.....	12
Тестові запитання.....	13
ТЕМА 2. ХРИСТІЯНСЬКІ ТАЇНСТВА ТА ЇХ СИМВОЛІКА	15
З історії походження таїнств.....	15
Таїнства православного обряду.....	17
Католицьке розуміння таїнств.....	24
Питання для самоконтролю.....	31
Питання для індивідуальної роботи студентів.....	32
Тестові запитання.....	32
ТЕМА 3. СИМВОЛІКА ХРИСТІЯНСЬКИХ ХРАМІВ	34
Історія появи перших християнських храмів.....	34
Православні храми.....	37
Католицькі храми.....	50
Питання для самоконтролю.....	54
Питання для індивідуальної роботи студентів.....	55
Тестові запитання.....	55
ТЕМА 4. СИМВОЛІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ БОГОСЛУЖБОВОГО НАЧИННЯ	57
Православне богослужбове начиння.....	57
Католицьке богослужбове начиння.....	64
Питання для самоконтролю.....	65
Питання для індивідуальної роботи студентів.....	66
Тестові запитання.....	66
ТЕМА 5. СИМВОЛІКА ОДЯГУ СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛІВ	68
Походження і розвиток богослужбового одягу.....	68
Одяг православних священнослужителів.....	69
Одяг латинського обряду.....	72
Питання для самоконтролю.....	75
Питання для індивідуальної роботи студентів.....	75
Тестові запитання.....	76
ТЕМА 6. СИМВОЛІКА ІКОНИ	77
Поява перших християнських зображень.....	77
Іконографія Спасителя.....	78

Іконографія Богородиці.....	83
Іконографія ангелів.....	87
Іконографія святих.....	89
Питання для самоконтролю.....	91
Питання для індивідуальної роботи студентів.....	91
Тестові запитання.....	92
ТЕМА 7. СИМВОЛІКА ХРИСТІЯНСЬКИХ ХРЕСТІВ	93
Форми хрестів.....	93
Символіка кольорів хрестів.....	94
Написи на хрестах.....	95
Види хрестів.....	95
Питання для самоконтролю.....	100
Питання для індивідуальної роботи студентів.....	100
Тестові запитання.....	101
ТЕМА 8. ОСНОВНІ ХРИСТІЯНСЬКІ СИМВОЛИ ТА ЇХ	
ЗНАЧЕННЯ	102
Символічні зображення Трійці.....	102
Символіка Бога-Отця.....	103
Зображення Бога-Сина.....	103
Символічні зображення Святого Духу.....	105
Символічні зображення чотирьох Євангелістів.....	105
Символічні зображення засобів благодаті.....	106
Символіка зірок.....	107
Рослинна символіка.....	109
Тваринна символіка.....	110
Міфічні символи.....	112
Інші символи.....	112
Числова символіка християнства.....	113
Питання для самоконтролю.....	115
Питання для індивідуальної роботи студентів.....	115
Тестові запитання.....	115
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	117
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	120

ВСТУП

Символіка християнської культури – це наукова дисципліна, яка є невід’ємною частиною навчального процесу, вона відіграє важливу роль у комплексній підготовці фахових спеціалістів-релігієзнавців.

Навчальний посібник поділений на вісім тематичних розділів, кожен з яких відображає окрему складову християнського життя. Основна увага приділяється символічним зображенням різноманітної тематики. Визначено, як загальне символічне значення таких християнських понять як таїнство, храм, так і їх складових елементів.

У окремий розділ винесено розгляд питання християнських зображень таких як: хрести, монограми, тваринна та рослинна символіка тощо. Прослідковано їх становлення з розрізу історичної ретроспективи від I ст. і до сучасності, видозміни у трактуванні, які спостерігалися протягом різних історичних епох.

Крім того, посібник містить інформацію про символічне значення іконописання. Подано короткі історичні відомості щодо виникнення іконопису, його становлення та розвитку, як невід’ємної складової православного богослужбового культу. З’ясовано основні структурні елементи ікон – визначено їх символічне навантаження та значення у повсякденному житті, як церкви так і мирян.

Основна мета навчального посібника з курсу «Символіка християнської культури» – поглибити фахові знання студентів; сформувати системне уявлення про походження, розвиток та становлення символіки, як невід’ємного атрибуту християнської культури; ознайомити з основами семіотики, як науки, яка займається вивченням символів та знаків; розширити наукову термінологію релігієзнавчої тематики, а також покращити знання студентів з історії християнської церкви шляхом розкриття основних її елементів через призму християнської символіки. Сформувати уявлення про проблематику розуміння та тлумачення символів з огляду на розвиток сучасної релігієзнавчої науки.

Відповідно ставляться наступні завдання:

– опанувати основні відомості про походження, становлення та розвиток християнської символіки з огляду на історичну ретроспективу;

- визначити функції християнської символіки у мові релігійної комунікації;
- з'ясувати роль символіки у розвитку релігійного культу;
- використовувати наявний матеріал у практичному застосуванні зважаючи на розвиток сучасної культури та загальнолюдських цінностей;
- оволодіти необхідним релігієзнавчим інструментарієм для дешифрування християнської символіки.

Запропонована тематика завдань, які виносяться на самостійне опрацювання надасть можливість більш глибоко дослідити окремі аспекти даної проблематики, що не увійшли до переліку лекційних тем, стимулюватиме науково-дослідницьку та самостійну діяльність студентів.

Автор усвідомлює, що поданий матеріал не може претендувати на довершеність чи вичерпність викладу, тому наперед вдячний за висловлені доповнення та зауваження, які будуть враховані у наступних виданнях.

ТЕМА 1 ПОНЯТТЯ СИМВОЛІКИ

Християнська символіка – сукупність символів і емблем, що використовуються різними християнськими церквами і рухами. Головними з них є хрест, зірки, розп'яття, німби, агнець, голуб, риба, якір, корабель, ліра та різні атрибути (предмети), пов'язані з подіями життя тих чи інших християнських святих або з історією і діяльністю певних чернечих орденів. Сам по собі термін «християнська символіка» дуже загальний. Практично розрізняють біблейську символіку, символіку католицизму, православ'я і протестантизму, які мають не лише загальні риси, але і ряд значних відмінностей.

У цілому християнська символіка впродовж свого існування (з середини I ст.) постійно піддавалася різному тлумаченню, доповненням, змінам, так що врешті-решт містить часом суперечності, адже вони відображають відмінності, що існують між різними конфесіями та різним історичним досвідом окремих національних християнських церков. Насправді ж, маємо справу з надзвичайною історичною і національною гнучкістю християнства і його богословів, які пристосовували укорінені язичницькі національні вірування і їх символіку до християнської і, навпаки, «пристосували» чисто християнську символіку з тією або іншою національною. Наприклад, образи язичницької символіки не відкидалися християнством, але їм надавався інший сенс, інше тлумачення, як правило, протилежні, і зазвичай позитивні героїчні образи язичництва наділялися негативним сенсом. Так, змії – символ мудрості і знання стародавнього сходу був перетворений у символ зла, підступності – у диявола.

Що ж до суто християнських біблейських і євангельських символів, то вони пристосовувалися до національних умов тієї країни і того народу, куди проникало християнство. Так, пальмові гілки, які використовувались у свято Вайї як символи і емблеми світу та духовної гармонії і заспокоєння, були, за відсутністю їх у східній Європі, справдана замінені на гілки верби і використовувались як основний атрибут Великодня.

Символічне мислення, звернення до християнської символіки є однією з властивостей християнської культури, яка являє собою систему «символічних позначень явищ і понять, сконстру-

Навчальне видання

Шаправський Сергій Анатолійович

СИМВОЛІКА ХРИСТІЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Навчальний посібник

Формат 42х30/4

Папір офсетний. Друк різнографія.

Ум. друк. арк. 6,75 Гарнітура «Times New Roman»

Тираж 100 прим.

Видавництво Національного університету «Острозька академія»

Україна, 35800, Рівненська обл., м.Острог, вул. Семінарська,2.

Свідоцтво про державну реєстрацію

РВ №1 від 8 серпня 2000 р.